

จิตรกรรมวัดบวกรอกหลวง

Mural Paintings at Wat Buak Krok Luang

น. ณ ปากน้ำ

No Na Paknam

ภาพ : ศูนย์ข้อมูล เมืองโบราณ

จิตรกรรมฝาผนังแห่งดินแดนของภาคเหนือในสยามประเทศนี้ ส่วนมากเท่าที่พบล้วนเป็นงานฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๕ ลงมาแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะพบที่เชียงใหม่หรือจังหวัดน่าน คงพบฝีมือเก่ารุ่นอยุธยาบ้าง ก็ดูเหมือนจะมีเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่ตรงแผ่นไม้คอสองของพระวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง ส่วนผลงานที่เก่าแก่อีกไปกว่าสมัยรัชกาลที่ ๕ นอกนั้น ได้พบตรงส่วนอื่นที่มีใช้อาคารอุโบสถ และวิหาร ดังเช่นภาพจิตรกรรมบนแผ่นผ้าที่เรียกว่า “พระบฏ” พบเก็บม้วนไว้ในเจดีย์โบราณที่อำเภอฮอด ซึ่งคณะสำรวจของทางราชการได้นำเอา มาเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า กรุงเทพฯ ฝีมือช่างสมัยเชียงใหม่ตอนต้น กับภาพเขียนที่พบในผนังอุโมงค์ วัดอุโมงค์เถรจันทร์ เชียงใหม่ ศิลปะสมัยเชียงใหม่ตอนต้นเช่นกัน ซึ่งโดยทั่วไปก็เป็นภาพโบราณ ไม่ค่อยแตกต่างกันเท่าไรนัก

นอกจากนี้ยังได้พบภาพพระบฏเขียนบนแผ่นผ้าสำหรับแขวนบนศาลา เป็นเรื่องราวของเวสสันดรชาดก ฝีมือค่อนข้างเป็นแบบแผนอย่างช่างชาวบ้าน (Folk Art) ซึ่งก็ยังมีเค้าของศิลปะลานนาอยู่ เช่น เครื่องแต่งกายของกษัตริย์ เครื่อง

นุ่งห่มของสาวชาวพื้นเมือง และชนบ-ประเพณีต่าง ๆ ภาพพระบฏนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นผลงานฝีมือเขียนของช่างชาวบ้าน เมื่อประมาณ ๔๐-๕๐ ปี ที่ผ่านมา ซึ่งหลายชิ้นนายช่างผู้เขียนยังคงมีชีวิตอยู่

จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารฝีมือช่างลานนานั้น เท่าที่รู้จักกันอย่างแจ่มเจนตา ก็มี จิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ กับวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน สองแห่งนี้ ดูออกจะเป็นที่คุ้นหูคุ้นตากันอยู่ ด้วยนักนิยมศิลปกรรมแห่งลานนาได้ถ่ายรูปเอาไปเผยแพร่ รวมทั้งเมืองโบราณได้เคยจัดการตีพิมพ์จิตรกรรมอันโด่งดังสองแห่งนั้นจนเป็นที่แพร่หลายเมื่อหลายปีมาแล้ว

เมืองโบราณได้เคยออกสำรวจข้อมูลศิลปกรรมลานนาหลายต่อหลายครั้ง และได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปทำการถ่ายภาพจากฝาผนังพระวิหารวัดบวกรอกหลวง จังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลากว่า ๑๐ ปีมาแล้ว* โดยมีจุดประสงค์จะนำมาตีพิมพ์บันทึกภาพศิลปะคู่บ้านคู่เมืองเหล่านี้เก็บไว้ เพราะภาพพิมพ์ถ้าเก็บไว้ได้อย่างดี ย่อมมีอายุยืนนานกว่าแผ่นสไลด์ เราได้ประจักษ์ความจริงว่าภาพจากแผ่นสไลด์ที่เคยถ่ายไว้นานเกินไป จะเริ่มมีอาการเสื่อมเกิดขึ้น คือสีสันทึบในภาพจะจางลง บางสีก็ขีดเสื่อมคุณภาพ ถ้าปล่อยไว้นาน

สไลด์เหล่านั้นจะหมดคุณค่า สีจะเปลี่ยนไปหมด ท่านผู้รู้หลายท่านได้วินิจฉัยกันแล้วว่า ระหว่างที่นักวิทยาศาสตร์ยังแก้ปัญหาการเสื่อมของสไลด์ไม่ได้ ก็จะต้องใช้วิธีถ่ายก็อปปีต่ออายุกันไปเรื่อย ๆ คือสัก ๔ ปี หรือ ๕ ปี ก็จะต้องส่งสไลด์ไปก็อปปีใหม่ และจะต้องทำเช่นนี้หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ครั้นจะไปถ่ายใหม่จากผนังเดิม อันเป็นต้นตอ ก็ย่อมรู้กันอย่างดีแล้วว่า อันจิตรกรรมฝาผนังนั้น อายุย่อมเสื่อมถอยตามลำดับ บ้างก็กะเทาะเพราะโดนความชื้นของอากาศ บางครั้งก็เพราะฝีมือคนมือบอน ไปลบไล้และต้องเข้า ภาพที่เห็นในปัจจุบันย่อมผิดกันไกลกับภาพที่เห็นเมื่อ ๑๐ ปีที่แล้ว ดังนั้นการตีพิมพ์ภาพไว้ในหนังสือจึงเป็นเทคนิควิธีการที่ดีที่สุดสำหรับยุคสมัยนี้ ที่จริงแม้ภาพพิมพ์สีนั้น จะว่าไปก็มีลักษณะอายุลดถอยลงเช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่ามีความเสื่อมช้ากว่าสไลด์เท่านั้น ไม่มีสิ่งใดยืนยงอยู่ได้ ด้วยเหตุนี้ผู้เชี่ยวชาญในการอนุรักษ์ศิลปะจิตรกรรมโบราณของอินเดียสมัยเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้ว จึงให้จิตรกรผู้มีฝีมือทำการถ่ายถอนลอกรูปจากจิตรกรรมฝาผนังไว้ แม้คุณภาพจะด้อยกว่าของจริงไปบ้าง แต่ภาพและสีก็ยังไม่เสื่อมเหมือนสีหมึกพิมพ์อย่างแน่นอน ซึ่งจิตรกรชั้นครูของไทยเราท่านหนึ่ง คือ อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ หลังจากไปศึกษา

*ถ่ายเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๒๑

๑. พระวิหารวัดบวกรกรหลวง แสดงให้เห็น
บรรยากาศภายในพระวิหารวัดบวกรกรหลวง
มีเสาไม้สองแถวอยู่กลาง โดยแท้จริงนั้น แสง
สว่างไม่มีโอกาสเข้าได้มาก เหมือนผนังด้านข้าง
ตีไม้ระแนงเป็นช่องลมทางยาวขนาดใหญ่
สามารถใช้ระบายอากาศได้เป็นอย่างดี

๒

๓

๔

๒. ภาพจากมโหสถชาดกนี้มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาก เผยให้เห็นวิธีการก่อสร้างอาคารไม้ ทำให้เรามีโอกาสเห็นโครงสร้างอย่างชัดเจน ทั้งยังเห็นสภาพผู้คน บ้านเรือนและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นภาพอันหาดูได้ยาก การเขียนภาพใช้สีแดงสดใสดูคตินาคี

๓. ภาพที่ผนังด้านข้างแสดงเรื่องราวพุทธประวัติ ชีวิตความเป็นไปของผู้คน สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ในสมัยนั้น แต่ละแ่งแต่ละมุมชวนให้พินิจพิจารณาอย่างละเอียดและดูได้นาน ๆ เป็นจิตรกรรมอันทรงคุณค่าที่มีชื่อเสียงของลานนา ภาพมหานิกายกรรมณัฏ์นี่เป็นสิ่งที่แปลกตากว่าที่เคยเห็นมา ณ ที่ใด

๕

๔. เป็นภาพอีกตอนหนึ่งที่แสดงถึงความรู้สึกสยดสยองแห่งอบายภูมิและความน่าเกรงขามนับว่าเป็นภาพที่ให้อารมณ์ความรู้สึกมาก

๕. จิตรกรรมลานนาไม่ว่าจะเป็นที่วัดบวกรกรหลวงนี้ หรือวัดพระสิงห์ เชียงใหม่ และวัดภูมินทร์ ล้วนมีลักษณะการเขียนภาพใบหน้าคนดูชื่อ ๆ ถ้าเป็นคนหมุ่มมากจะยื่นเรียง

เข้าแถวแนว หรือเรียงหน้ากันเป็นตับ ลักษณะเหล่านี้นักวิชาการศิลปะสามารถวินิจฉัยได้ว่า นั่นคือลักษณะการคลี่คลายตัวของศิลปะในแบบพริมิทีฟ (Primitive) ซึ่งยังไม่สูงสู่ระดับอาคติก (Archaic) หรือคลาสสิก (Classic) อย่างไม่ดี ในการดูคุณค่าของศิลปะ ท่านมิได้เพ่งเล็งในแง่ระดับต้น ระดับกลาง หรือระดับสูงสุดแต่อย่างไร คุณค่าสำคัญคือการแสดง

๖

ออกของอรมนต์ ดังภาพนี้จะเห็นสาวหนุ่มกอด
 กระหวัดกันเป็นคู่ๆ แสดงอรมนต์โรมแมนติก
 ที่น่าชมเชยมาก

๖. แม้ว่าภาพเขียนวัดบวรนครหลวงจะเป็น
 จิตรกรรมที่มีช่างคลาสสิก แต่คุณค่าของ
 จิตรกรรมในพระวิหารที่นี้อยู่ตรงความเป็นตัว
 ของตัวเอง มิได้ลอกแบบหรือเอาอย่างใคร

แม้เป็นเรื่องราวพุทธประวัติที่รู้จักกันในภาค
 กลาง แต่เราก็จะเห็นว่าท่าครูที่เกยเห็นอย่าง
 จำเอนภาคกลาง ณ ที่นี้ไม่ปรากฏ ไม่ว่าจะ
 เป็นการเขียนรูปภูเขา ดันไม้ แม้แต่ท่าทาง
 ของบุคคล ล้วนเป็นลักษณะแบบธรรมชาติ
 มิใช่ลักษณะ "นาฏลักษณะ" ที่เป็น "ท่าครู"
 อย่างที่เราเห็นกันมา

ค้นคว้าในอินเดียมาเป็นเวลานาน ก็ได้นำวิธีการคัดลอกภาพมาใช้กับจิตรกรรมไทย ซึ่งท่านได้ทำการคัดลอกไว้เป็นจำนวนมาก โดยทุ่มเทเวลา ความคิด อุทิศให้แก่การศึกษาจิตรกรรมโบราณของชาติ โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าหลังจากที่อาจารย์เพื่อได้รับริเริ่มไว้แล้ว ก็มิได้มีใครสละเวลาไปคัดลอกอีกเลย

ลักษณะพิเศษของจิตรกรรมลานนา กับข้อแตกต่าง หรือข้อคล้ายกันกับจิตรกรรมที่ภาคกลางมีดังนี้

๑. จิตรกรรมภาคกลางนั้นเขียนภายในอุโบสถและพระวิหารที่มีหน้าต่างเป็นซุ้ม จึงมีผนังระหว่างช่องหน้าต่างให้เขียนเป็นเรื่องราวพุทธประวัติบ้าง ทศชาติชาดกบ้าง ส่วนผนังเหนือหน้าต่าง เขียนเรื่องพุทธประวัติ หรือมีฉนวนนั้นก็จะเขียนภาพเทพชุมนุมเป็นแถว ๆ ด้วยพระอุโบสถและวิหารทางภาคกลางมีขนาดใหญ่มาก ทั้งความสูงจากสวดผนังข้างบนถึงเหนือขอบหน้าต่างก็มีมาก ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ จึงมักเขียนภาพเทพชุมนุมเป็นแถว ๆ ขนาดของเทวดาที่นั่งพนมมือเป็นแถวแนวนั้น มีขนาดใหญ่เท่าคนจริง หรืออาจจะใหญ่กว่าคนจริงเล็กน้อย ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๔ ลงมา มิได้เขียนเป็นภาพเทพชุมนุม แต่เขียนเป็นเรื่องราวของชาดกขนาดใหญ่ หรือภาพปกคณาธรรม หรือภาพวิฆเนศวรขนาดใหญ่ เช่นภาพสวนสาธารณะ ภาพเรือใบเดินทะเลขนาดใหญ่ มีคลื่นลูกโตสาดซัด ภาพตึกกรมบ้านช่อง บางทีก็เป็นภาพศาสนสถานขนาดใหญ่ เป็นต้น

ส่วนภาพเขียนวัดบวรนครหลวงนั้นเขียนภาพคาบเกี่ยวกันตั้งแต่สวดผนังด้านข้างตอนบนคร่อมหน้าต่างลงมา ซึ่งไม่สูงเท่าไร เพราะส่วนลัดของพระวิหารวัดบวรนครหลวงผนังด้านข้างไม่สูงนัก ทั้งหน้าต่างด้านข้างก็มีน้อย บางด้านก็ไม่มีเลย

๒. ภาพเขียนวัดบวรนครหลวงเขียนเส้นเป็นลายขอบของรูปหนา และขอบนั้นล้อมรอบรูปเขียนเป็นสีเหลี่ยม

จึงทำให้เนื้อที่ผนังที่แคบอยู่แล้วยิ่งแคบลงไปอีก

๓. การเขียนของวัดบวรนครหลวงใช้ระบบสีฝุ่นบดผสมกาวยางไม้เช่นเดียวกับภาคกลาง แต่เรื่องราว แบบแผนกับวิธีการไม่เหมือนกัน ดังเช่น

รูปเครื่องบนยอดปราสาทในภาพเขียน เขาเขียนโดยใช้ระบบแบบเครื่องบนปราสาทพม่า ซึ่งเหมือนกับภาพเขียนซ้ายมือพระประธานซึ่งเขียนในสไตล์พื้นเมือง นอกจากจะเขียนยอดปราสาทพม่าแล้ว เครื่องปรุงปราสาทต่าง ๆ ก็เป็นแบบพม่า ดูแล้วไม่ผิดกับภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่พุกามรุ่นหลัง ๆ เป็นเครื่องสังวรว่าอิทธิพลจิตรกรรมพม่าได้เข้าครอบงำจิตรกรรมลานนาอย่างรุนแรงมาก อาจจะเป็นเพราะว่าพม่าเคยมีอำนาจปกครองดินแดนลานนามาเนิ่นนาน อันเป็นผลให้ศิลปะชนบประเพณีของพม่าเข้าไปเปลี่ยนวิถีชีวิตชาวเชียงใหม่ให้หันไปนิยมพม่าเสียหมด

นอกจากนั้น โครงสร้างของสีส่วนใหญ่ ถ้าหากนำมาเทียบกับจิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง คงเห็นข้อแตกต่างอย่างชัดเจนว่าสีโดยส่วนรวมค่อนข้างสว่าง เพราะมีการเขียนในระบบแบบเดียวกับเขียนสมุดข่อย คือเขียนบนพื้นสีขาวที่เตรียมไว้ ส่วนใดเป็นสีอ่อนก็จะระบายสีอ่อน ๆ คล้ายเทคนิคสีน้ำ ส่วนสีแก่ใช้ล้างพื้นเอา ซึ่งแตกต่างจากภาพเขียนภาคกลางสมัยรัตนโกสินทร์ที่มักจะลงพื้นเข้มเสียก่อน เช่นเขียนพื้นดิน ภูเขา ต้นไม้ ลงพื้นระบายด้วยสีหนัก ๆ แล้วจึงเขียนภาพคนทับลงไปบนภาพที่ล้างพื้นไว้เบื้องหลังแล้ว ด้วยเหตุนี้ภาพจิตรกรรมที่นี้จึงมีส่วนที่เว้นสีพื้นขาวมาก เช่น ช่องว่างรอยต่อของเรื่องกับส่วนละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ทำให้ภาพดูสว่างตา

๔. การเขียนเส้นลึนเทาคั่นระหว่างภาพก็มีเหมือนกัน แต่ที่วัดบวรนครหลวงก็แตกต่างกับภาคกลางอีก คือเขามิได้ใช้เส้นลึนเทาเป็นหยักแหลมรูปฟันปลา

อย่างภาคกลาง เขาเขียนเป็นลายตามแบบแผนของเขา หรือพื้นเบื้องหลังปราสาทซึ่งเป็นท้องฟ้านั้นก็ระบายด้วยสีดำสนิท ซึ่งการใช้สีดำเบื้องหลังปราสาทเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของจิตรกรรมในลานนา

Mural Paintings at Wat Buak Krok Luang

Most of the mural paintings discovered in the north of Thailand are works since the reign of King Rama V. The only mural painting discovered to be from an earlier period (Ayutthaya) was found in the *wihan* Nam Tam in Wat Phra That Lampang Luang, Lampang. Other paintings from periods earlier than the reign of King Rama V cannot be found on Buddhist edifices but they appear in other forms. For example, a cloth painting called a *pra bot* was found rolled up in an ancient *chedi* (stupa) in Hod District, Chiang Mai. This is now kept at the National Gallery, Bangkok. There is also a painting on the wall of the tunnel of Wat U-mong, Chiang Mai.

Two well-known mural paintings by Lanna muralists are found on the walls of the *wihan* at Wat Pra Sing, Chiang Mai and Wat Phumin, Nan. These have been publicized in print in many places including in **The Mural Paintings of Thailand Series** by Muang Boran.

Muang Boran had experts copy images and scenes from the mural paintings on the walls of the *wihan* of Wat Buak Krok Luang, Chiang Mai, more than a decade ago.

Mural paintings at Wat Buak Krok Luang compared to central region mural paintings

1. Mural paintings in central region temples are found in the *ubosot* (ordination hall) and the *wihan* (assembly hall). The muralists made use of the spaces between windows to depict scenes from the life of the Lord Buddha and the *Jataka* tales, the Ten Lives of the Lord Buddha. The bays above the windows, which are usually large because of the very large size of the *ubosot* and the *wihan*, depict the scenes from the

life of the Lord Buddha or rows of celestial assembly.

Alternatively, the mural paintings in the *wihan* of Wat Buak Krok Luang are executed on the side walls, which are not very high and depict the same story from the top of the walls downward, going around the few windows. The bay does not appear to be very big.

2. The mural paintings at Wat Buak Krok Luang are framed with thick rectangular decorative friezes, making the narrow bay even narrower.

3. Both Lanna and central region mural paintings use tempera technique. The differences lie in subject matters and painting traditions. For example, in Lanna mural paintings the roof ornaments on palaces are sometimes painted in Burmese style, making the paintings seem similar to late Pagan style. This shows the significant influence of the Burmese painting style over Lanna paintings. As it was ruled by Burma for a considerable period of time, the Lanna Kingdom assimilated a lot of Burmese arts and cultures.

4. The depiction of *sin tao* lines to mark the separation of each scene, are found in both paintings. However the *sin tao* lines portrayed on the paintings at Wat Buak Krok Luang are not zigzag lines, a tradition typical for the paintings of the central region.

5. As well, the background of the palace, representing the sky, is painted black. This is a unique characteristic of Lanna mural paintings.

6. The colours in Lanna paintings are much brighter than those in central region paintings. This

is because, like bark paper painting technique, white is applied first as a foundation. The technique is the same as water-colour painting, where spaces for colour are left. Dark colours are done last. Conversely, the paintings of the Rattanakosin Period have dark colour applied as foundation, to show earth, mountains, trees, etc. Figures are painted last, on the dark background. This explains why the paintings at Wat Buak Krok Luang show white spaces which are defining lines between each scene and details, making the whole painting sharp and bright.